

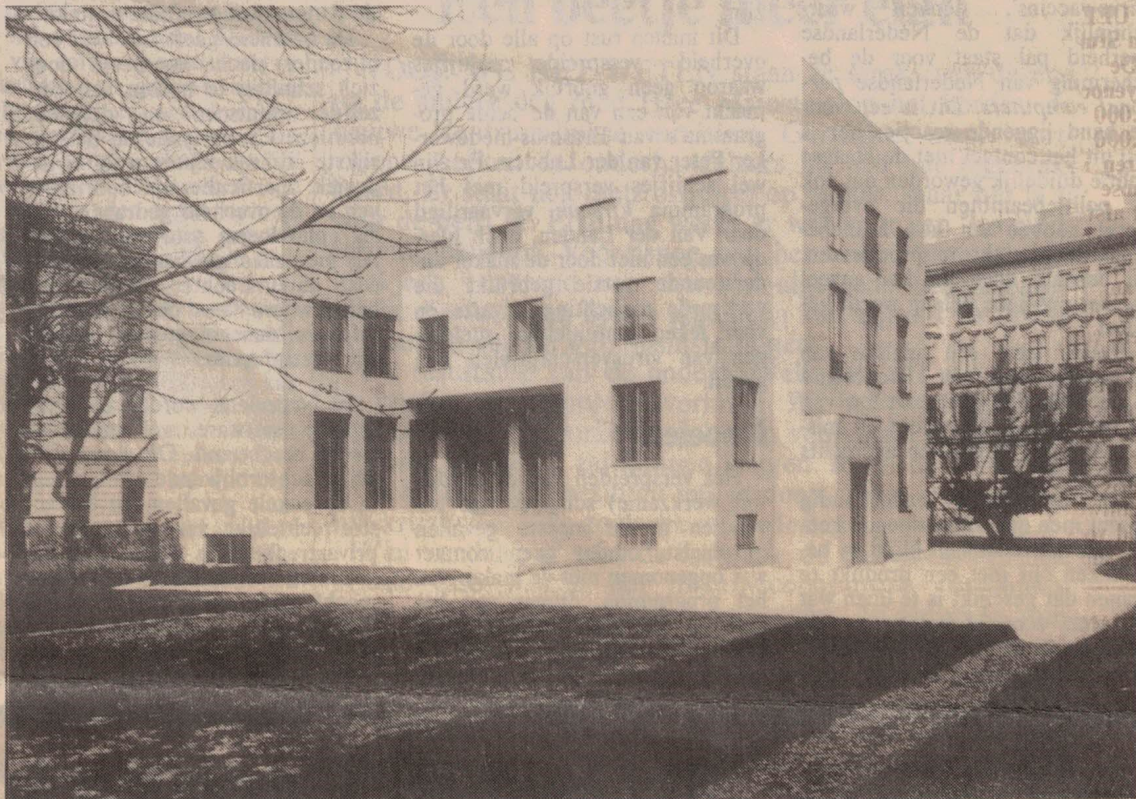
Wittgenstein op Weense expositie neergezet als geslachtsloze heilige

Tentoonstelling: Wittgenstein, das Spiel des Unsagbaren. In het Museum Wiener Secession te Wenen, t/m 29/10.

Door onze correspondent
CHRIS VAN ESTERIK

Naar aanleiding van zijn honderdste geboortedag is in Wenen een tentoonstelling gewijd aan Oostenrijks beroemdste filosoof, Ludwig Wittgenstein. De tentoonstelling staat uitvoerig stil bij het hoge culturele niveau van de familie Wittgenstein, die onder leiding van vader Karl, wapenfabrikant en de Krupp van de Donaumonarchie, een van de rijkste van Oostenrijk was. Huisvriend Johannes Brahms is aanwezig, Gustav Mahler, die er ook veel over de vloer kwam, en Gustav Klimt, die Ludwigs zus Margarethe schilderde in een nu wereldberoemd schilderij, dat 'Gretl' zelf te lelijk vond om ooit op te hangen.

Ludwig wordt getoond als *homo universalis*: als technicus aan de draaibank, als uitvinder van een vliegtuigmotor en een bloed-drukmeter en als architect van een schitterend huis in de Weense Parkgasse, dat hij voor Margarethe bouwde. Dit huis, waar nu de culturele afdeling van de Bulgaarse ambassade gevestigd is, wordt gedurende de tentoonstelling opengesteld voor het publiek. Wittgenstein bouwde het in 1926 samen met zijn vriend Paul Engelman, een leerling van Adolf Loos. Het is Wittgensteins filosofie in de vorm van een huis: streng, mathematisch en, in het voetspoor van Loos, een definitieve afrekening met het ornament, zoals hij ook in de filosofie de fraseologie en de metafysica bestreed. Het geheel drukt het streven naar klaarheid en eenvoudige elegantie uit. Vloerkleden en stoffen gordijnen werden als overvloedige versiering uitdrukkelijk door hem verboden. Wittgenstein schrok er zelfs niet voor terug om van dun staal gordijnen-uit-een stuk te vervaardigen, die overdag

Het huis van Wittgenstein aan de Kundmanngasse in Wenen

Daarom werd hij dorpschoolleerling, ziekenbroeder in de Tweede Wereldoorlog en verliet hij in 1947 de prestigieuze leerstoel in Cambridge ('Een soort levend begraven zijn').

Op de tentoonstelling wordt niets getoond van die afkeer van het universitaire bedrijf en zijn pertinente weigering om als goeroe te fungeren voor de logisch-positivisten van de 'Wiener Kreis' en de analytische filosofen in Cambridge. Dat ligt voor de hand omdat de inrichting verzorgd is door universitaire Wittgensteinadepten. Wittgensteins gevecht tegen de zelfmoord en zijn levenslange worsteling met God en de duivel, geplaagd als hij werd door een overmatig schuldgevoel, zijn ook niet door de censuur van de samenstellers gekomen.

Dat schuldbesef kwam waarschijnlijk voort uit een almaar onderdrukte, maatschappelijk onacceptabele homoseksualiteit. Twee

schitterend huis in de Wenen- se Parkgasse, dat hij voor Margarethe bouwde. Dit huis, waar nu de culturele afdeling van de Bulgaarse ambassade gevestigd is, wordt gedurende de tentoonstelling opengesteld voor het publiek. Wittgenstein bouwde het in 1926 samen met zijn vriend Paul Engelman, een leerling van Adolf Loos. Het is Wittgensteins filosofie in de vorm van een huis: streng, mathematisch en, in het voetspoor van Loos, een definitieve afrekening met het ornament, zoals hij ook in de filosofie de fraseologie en de metafysica bestreed. Het geheel drukt het streven naar klaarheid en eenvoudige elegantie uit. Vloerkleden en stoffen gordijnen werden als overvloedige versiering uitdrukkelijk door hem verboden. Wittgenstein schrok er zelfs niet voor terug om van dun staal gordijnen-uit-een stuk te vervaardigen, die overdag met vernuftige katrollen in de kelder verdwijnen.

Het biografische gedeelte van de tentoonstelling laat ook iets zien van de uiterste consequentie waarmee Wittgenstein zijn leven probeerde te leiden. Foto's van Ludwig als onderwijzer op een eenvoudige dorpsschool in Oostenrijk, een beroep dat hij koos na de voltooiing van zijn befaamde *Tractatus logico-philosophicus*, omdat in de *Tractatus* alle filosofische problemen 'in wezen definitief zijn opgelost', zoals hij in de inleiding van het boek opmerkt. Daarom diende de filosoof naar een andere betrekking om te zien. Pas tien jaar later, omstreeks 1930, zal hij naar de filosofie terugkeren.

Discours

Maar al deze foto's, brieven en zakagenda's blijven niet meer dan onsamenvattende flitsen van een leven omdat de tentoonstelling met geen woord rept over de filosofie van Wittgenstein. Niets over de inhoud en het effect van de *Tractatus* uit 1919. In nog geen tachtig pagina's met korte doorge-nummerde zinnen poogt Wittgenstein, overigens zonder een woordje van bescheidenheid, zo ongeveer het hele filosofische discours van drie eeuwen westelijk

Ludwig Wittgenstein aan de draaibank

denken te ondergraven en van een nieuw uitgangspunt te voorzien.

Zijn frontale aanval is gericht op de bespiegelingen in de filosofie over het wezen van God, het goede, het schone en het ethische; kortom op de metafysica. Volgens Wittgenstein bezitten wij van die begrippen alleen de woorden, zonder de bewijzen. Daarom zijn alle uitspraken over metafysica onzin; de filosofie moet voortaan alleen de helderheid van de taal onderzoeken. „Waarover men niet spreken kan, daarover moet men zwijgen”, zo luidt de beroemde slotzin van de *Tractatus*.

In tegenstelling tot vele van zijn latere aanhangers en volgelingen

verdoemt Wittgenstein religie, moraal en kunst niet door ze uit het paradijs van de filosofie te stoten. „Het toont juist aan”, zo schrijft hij al in het voorwoord, „hoe weinig ermee bereikt is dat deze problemen opgelost zijn.” En opmerking 6.52 luidt: „We voelen het zelf, dat wanneer alle mogelijke wetenschappelijke vragen beantwoord zijn, onze levensproblemen nog niet eens aangevoerd zijn. Natuurlijk blijft er dan juist geen vraag meer over; en dat is precies het antwoord.”

De eigen, individuele ethiek kan alleen maar in de feitelijke handelingen van het leven gestalte krijgen, aldus Wittgenstein.

Daarom werd hij dorpsschoolleeraar, ziekenbroeder in de Tweede Wereldoorlog en verliet hij in 1947 de prestigieuze leerstoel in Cambridge ('Een soort levend begraven zijn').

Op de tentoonstelling wordt niets getoond van die afkeer van het universitaire bedrijf en zijn pertinente weigering om als goeroe te fungeren voor de logisch-positivisten van de 'Wiener Kreis' en de analytische filosofen in Cambridge. Dat ligt voor de hand omdat de inrichting verzorgd is door universitaire Wittgensteinadepten. Wittgensteins gevecht tegen de zelfmoord en zijn levenslange worsteling met God en de duivel, geplaagd als hij werd door een overmatig schuldgevoel, zijn ook niet door de censuur van de samenstellers gekomen.

Dat schuldbesef kwam waarschijnlijk voort uit een almaar onderdrukte, maatschappelijk onacceptabele, homoseksualiteit. Twee broers van Ludwig hadden aan het begin van de eeuw om deze reden al de hand aan zichzelf geslagen. Brieven van en aan Ludwig die zijn gelijkgeslachtelijke voorkeur aan de dag brengen worden tot nu toe door zijn erfgenamen en de beheerders van zijn wetenschappelijke erfenis in Cambridge niet voor publikatie vrijgegeven.

Zo wordt Wittgenstein als een geslachtsloze, vlekkeloze heilige neergezet en, ontdaan van zijn filosofie, bijgezet in de galerij van wereldgenieën tussen zijn stad- en tijdgenoten Freud en Mahler. „Alles wat een filosoof kan doen”, schreef hij eens, „is goden vernietigen. En dat betekent — bijvoorbeeld bij de afwezigheid van een God — ook geen nieuwe scheppen.”

Aan dat uitgangspunt van Wittgensteins denken zijn de makers van de expositie voorbijgegaan. Een tentoonstelling mocht immers eens het gevaar lopen in filosofie te ontaarden.

De tentoonstelling is, inclusief een 'Wittgenstein-project', samengesteld door de Amerikaanse conceptuele kunstenaar Joseph Kosuth, te zien in het Paleis voor Schone Kunsten te Brussel (15/5 t/m 28/1).